

T. VERHEIJEN

Economie en de sociale leer van de RK Kerk

Toen de redactie mij vroeg een bijdrage te leveren aan *Communio* over het onderwerp “economie en de sociale leer van de RK Kerk”, gebaseerd op mijn persoonlijke visie en ervaringen – dertig jaar ervaring in de financiële dienstverlening – sprak mij dat zeer aan.

Bij lezing van de encyclieken die de kern van de sociale leer van de RK Kerk vormen, drong zich al snel de vraag op, hoe het mogelijk was dat tijdens mijn studie economische wetenschappen aan indertijd de Katholieke Universiteit Tilburg geen aandacht is besteed aan deze rijkdom van de RK Kerk.

Waarom werden en worden economen in opleiding niet uitgedaagd om na te denken over teksten zoals bijvoorbeeld Johannes XXIII uitsprak bij de aankondiging van zijn encycliek *Mater et magistra* waarbij hij terugblikte op *Rerum novarum* en *Quadragesimo anno*: “Op de eerste plaats stond altijd het hoogste beginsel, dat iedere betrekking moet regelen: niet de ongebreidelde vrije concurrentie noch de economische overmacht, die allebei blinde krachten zijn, maar de eeuwige en heilige normen van rechtvaardigheid en liefde”¹.

Inmiddels levert een groeiend aantal economen kritiek op de overheersende visie van de economische wetenschappen. Zo verscheen in 2017 het boek van Kate Raworth (Engelse econoom verbonden aan Oxford University), “*De donut-economie. In zeven stappen naar een economie voor de 21^e eeuw*”². En in Nederland hebben economisch geschoolde schrijvers en journalisten zich verzameld onder de naam “Follow the Money”³. Zij leveren diepgravende onderzoeksjournalistiek op financieel-economisch onderwerpen met als missie: “*Gezamenlijk leveren we een bijdrage aan het herstel van het moreel kompas en helpen we de wereld in positieve zin te veranderen*”⁴.

Het onderwerp “Economie en de sociale leer van de RK Kerk” leent zich voor een universitaire leerstoel. In dat besef kan deze bijdrage als een verkennende gedachtenvorming worden gezien. Eerst komen twee basisgedachten aan bod, die ten grondslag liggen aan de economische visies zoals die reeds lange tijd sturend zijn in de (neo-klassieke) economische opvattingen. Vervolgens worden enkele observaties gedaan omtrent de dynamiek en werking van de aandelenhandel in beursgenoteerde ondernemingen en omtrent de winstbepaling van deze ondernemingen. De aandelenkoersen en de winstcijfers van

1 Johannes XXIII, *La vostra presenza*, toespraak 14 mei 1961 tot de katholieke arbeiders bij gelegenheid van de zeventigste verjaardag van de encycliek *Rerum novarum*, 11 (tevens de aankondiging van de nieuwe encycliek *Mater et magistra*).

2 Kate Raworth *Doughnut Economics. Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*, 2017.

3 FTM (www.ftm.nl); dossier “de economische religie”.

4 www.ftm.nl/over-ftm (bezoekt op 2 februari 2018).

beursgenoteerde ondernemingen zijn twee graadmeters waaraan vaak wordt gerefereerd als het gaat over de stand van de economie. Ter afsluiting wordt ingegaan op de rol van de RK Kerk en het grote belang van haar sociale leer in deze tijd waarin gezocht wordt naar een moreel kompas voor de economisch-sociale vraagstukken met het oog op de toekomst.

Economische wetenschap – economie

De wereld van de economie wordt veelal gepresenteerd en gepercipieerd als de wereld van beurskoersen, AEX, Dow Jones, bruto binnenlands product en winstcijfers, kortom de wereld van getallen en indices die als graadmeter worden gezien voor de stand van de economie.

Maar eigenlijk begint de economie bij de mens. En in haar zeer lezenswaardige boek besteedt Kate Raworth uitgebreid aandacht aan de mens, als kleinste cel van het maatschappelijk en economisch organisme. Zij beschrijft hoe het mensbeeld dat sinds bijna twee eeuwen ten grondslag ligt aan economische studies, politieke en geopolitieke keuzes en beleid, is gebaseerd op het concept van de “homo economicus”. Deze homo economicus is solitair, berekenend, concurrerend en onverzadigbaar. Een egoïstische mens die alleen op eigen genot en vervulling van de eigen behoeften is gericht. In haar boek concludeert Raworth dat voor de economie van de eenentwintigste eeuw het mensbeeld moet worden aangevuld met zijn sociale en altruïstische aspecten.

Een ander diepgeworteld uitgangspunt van de economische ‘mainstream’ visie, dat Raworth beschrijft én bestrijdt, is de noodzaak van economische groei, gemeten als een toename van het bruto binnenlands product. Uitgaande van de homo economicus, is de noodzaak van economische groei een logisch gevolg. De mens die rusteloos op zoek is naar het vervullen van zijn (materiële) behoeften, kan alleen verzadigd worden door een constante groei van de middelen die hem ter beschikking staan. Dit adagium van noodzaak van constante groei heeft zich vervolgens genesteld in de haarvaten van de economie. Of het nu gaat over bedrijven waar gestreefd wordt naar groei in winst en omzet of de financiële markt die zich richt op stijgende beurskoersen en beursindices zoals de AEX of de Dow Jones. De rollen lijken bij tijden eerder omgedraaid: wat goed is voor de economie lijkt per definitie goed voor de mens, de mens als ondergeschikte aan het economische systeem.

Kate Raworth staat overigens niet alleen in haar oproep om het economische systeem fundamenteel anders te benaderen en in te richten⁵. Een economisch systeem dat mede heeft geleid tot grote ongelijkheid zowel op nationaal als internationaal niveau en dat een verontrustend effect heeft op ons gemeenschappelijk huis, waar paus Franciscus aandacht voor vraagt in *Laudato si*⁶. Desondanks heeft deze nieuwe stroming onder de economische denkers van deze tijd, die met name het aspect van de groei-verslaving aan de orde stelt, het zwaar te verduren bij de gevestigde orde⁷.

5 Martijn Jeroen van der Linden, “Een revolte in economisch denken?”, *FTM* 23 januari 2018.

6 Franciscus, *Laudato si*.

7 Ewald Engelen, “Tijd voor een Hippocratische eed onder economen”, *FTM* 11 januari 2018.

Ter afsluiting een drietal citaten die tekenend zijn voor de gevolgen en de grenzen van het huidige economische systeem.

António Guterres, secretaris generaal van de Verenigde Naties: *“Acht mensen in de wereld, trouwens allemaal mannen, hebben evenveel rijkdom als de armste helft van de mensheid”*⁸.

Robert Reich (econoom verbonden aan de Universiteit van Berkely, die heeft gediend onder de presidenten Gerarld Ford, Jimmy Carter en Bill Clinton, bij deze laatste als Secretary of Labor): *“Mensen die 10 miljoen per jaar verdienen, die geven geen 10 miljoen per jaar uit. Ze sparen. En dat spaargeld gaat de hele wereld over waar het het meeste opbrengt, het hoogste rendement. Ze gaan de mondiale kapitaalmarkt op. Met veel speculatieve instrumenten, goud, vastgoed, waar ze allemaal in gaan zitten. Soms denken we dat de discussie over economie en werkgelegenheid gaat over feiten, cijfers en gegevens. Als je dat denkt, hou je jezelf voor de gek”*⁹.

Paus Benedictus XVI in “Caritas in veritate”: *“Het terrein van de economie is noch moreel neutraal, noch in essentie onmenselijk en antisociaal. Het behoort tot de menselijke activiteit en moet, juist omdat het menselijk is, vanuit een moreel gezichtspunt gestructureerd en geïnstitutionaliseerd worden”*¹⁰. (.....)

*“De sociale leer van de Kerk heeft altijd bevestigd dat de rechtvaardigheid alle fasen van de economische bedrijvigheid betreft, daar deze steeds met de mens en met zijn behoeften te maken heeft”*¹¹.

De financiële markten – beurshandel in aandelen

Iedere zich respecterende nieuwszender en krant heeft een “economisch kaarten” met aandacht voor de ontwikkelingen van de aandelenkoers van de beursgenoteerde ondernemingen. Stijging is positief, de cijfers staan in het groen aangeduid, daling is negatief en berichtgeving als “de beurs kleurt in het rood” zijn dan ons deel. Maar hoe komt die beurskoers tot stand, wie zijn de beleggers en welke relatie onderhoudt de aandeelhouder-belegger met de onderneming waarin aandelen worden gehouden?

De beurskoers

De beurskoers is de uitkomst van gewone (ordinaire) handel: de uitkomst van vraag en aanbod van partijen die geld (moeten) beleggen. En het zijn niet de particuliere beleggers die hier bepalend zijn, zij hebben geen invloed op het ondoorzichtig spel van financiële instrumenten, institutionele beleggers en beleggingsfondsen, dat inmiddels mede wordt bepaald en aangestuurd door hoogwaardige econometrische, geautomatiseerde rekenmodellen en algoritmen.

Dat de ver doorgevoerde automatisering een ongekende impact kan hebben op de beurshandel, werd pijnlijk duidelijk bij de “flash crash” van 6 mei

8 College Tour, 14 januari 2018; op 38.44u

9 Robert Bernard Reich, documentaire “Inequality for all”.

10 Benedictus XVI, *Caritas in veritate*, 36.

11 Benedictus XVI, *Caritas in veritate*, 37.

2010. Op die dag daalde de Dow Jones op de aandelenbeurs in New York in 10 minuten tijd ongeveer 9% (bijna 1000 punten) en meer dan een biljoen dollar aan beurswaarde ging verloren. Na iets meer dan een half uur zette zich een herstel in, waardoor op het einde van de dag de schade met 70% werd ingelopen. Het waren 36 minuten van grote paniek in de financiële wereld. En het kwam er eigenlijk op neer, dat door agressief gebruik van hightech geautomatiseerde netwerken van rekenmodellen en algoritmes een vrijwel geautomatiseerde en onbeheersbare verkoop plaatsvond van grote pakketten aandelen, hetgeen tot deze flash crash leidde.

Dat deze koersschommelingen in geen enkele verhouding stond tot de (ontwikkeling van de) werkelijke onderliggende waarde van de betreffende ondernemingen in dat half uur, moge duidelijk zijn.

Het aandeel

Het aandeel vertegenwoordigt een deel van het vermogen van de vennootschap die een onderneming drijft. Als vergoeding voor het ter beschikken stellen van kapitaal, kan de vennootschap overgaan tot het uitkeren van een dividend. Verder geeft het aandeel stemrecht tijdens de algemene vergadering van aandeelhouders. Overigens is de beurshandel inmiddels zover ontwikkeld dat zelfs zonder een aandeel te bezitten of te kopen, gespeculeerd kan worden op de ontwikkeling van beurskoersen met financiële instrumenten zoals opties, futures, swaps en forwards.

De beurs-aandeelhouders - beleggers

De partijen die het spel op de financiële beurzen bepalen, zijn gediversificeerd, extreem vermogend en uitermate gespecialiseerd. Verzekeringsmaatschappijen, pensioenverzekeraars, beleggingsfondsen, en de rijksten der aarde. Zij laten zich bijstaan door teams van specialisten en handelaren al dan niet ingehuurd bij een adviesbureau of in eigen dienst. En dan zijn er de beursgenoteerde bedrijven zelf die door overnames van andere (beursgenoteerde) ondernemingen proberen te groeien of concurrenten "uit te kopen".

Maar is het niet zo dat de aandeelhouder als eigenaar en kapitaalverschaffer grote risico's neemt? Want in elk geval geldt: zonder kapitaal, geen onderneming mogelijk. En is het dan niet terecht dat deze aandeelhouder dit risico beloond ziet met kansen op koerswinsten en gezonde dividenden? Het bijzondere van de beurshandel is, dat de onderneming maar één keer zelf het geld ontvangt bij handel in haar aandelen en dat is op het moment van uitgifte van de eigen aandelen, een aandelenemissie. Alle andere geldstromen die over de beurs lopen, gaan "over het hoofd van de onderneming heen". En een emissie van aandelen door een beursgenoteerde onderneming, die vindt eigenlijk sporadisch plaats. Voor vele beursgenoteerde ondernemingen geldt zelfs dat het aandelenkapitaal en eigen vermogen is opgebracht en ontstaan in de tijd dat de onderneming nog niet op de beurs was genoteerd. Door de beursgang hebben de 'eerste generatie' aandeelhouders hun kapitaal kunnen verzilveren.

Rest de vraag of een aandeelhouder wellicht nog een ander groot of bijzonder risico loopt buiten het feit dat de beurskoers van de aandelen kan dalen. Is de aandeelhouder bijvoorbeeld wettelijk verplicht om mee te betalen aan een

financiële injectie in de onderneming als de zaken slecht gaan? Of is de aandeelhouder wettelijk verplicht om eenmaal gekochte aandelen gedurende langere tijd in eigendom te houden zodat hij in elk geval enige vorm van langdurige binding met het bedrijf krijgt opgelegd en niet in staat is op korte termijn “zijn investering liquide te maken”?

Neen dus en wat dat betreft is het redelijk vrijheid – blijheid voor de aandeelhouder. Verwacht de beurs-aandeelhouder-belegger dat het slechter zal gaan met een onderneming, daalt het vertrouwen in de economische sector waarin de onderneming opereert of dienen zich meer lucratieve investeringen aan, dan maakt de beurshandel het mogelijk om op korte termijn “uit het fonds te stapen”.

Ondanks deze grote afstand tussen beurs-aandeelhouder en onderneming, gaat er veel tijd en aandacht binnen een beursgenoteerde onderneming naar de “prestaties op de beurs” en heeft een beursnotering een grote impact op de bedrijfsorganisatie. Naast alle wettelijke vereisten en voorschriften waar een beursonderneming aan moet voldoen, schuilt er ook een gevaar in de beursnotering. Als de aandeelhouders ontevreden zijn over het verloop van de dividendpolitiek en de beurskoers, dan ligt zomaar een vijandige overname op de vloer¹². En wat de vele overnames en fusiegolven ons inmiddels hebben geleerd, hoeft dit zeker geen voordeel op te leveren voor de betrokken ondernemingen. Naast het “wegsnijden van dubbele functies” is het niet vreemd als de nieuwe eigenaar de “parels” uit het overgenomen bedrijf overhevelt naar “de eigen -gelederen” en er een afgekalfd bedrijf overblijft¹³.

De beurs is als een eigen wereld van korte termijn, econometrische modellen, algoritmes en met geld meer geld verdienen, een wereld die op zichzelf staat en die lijkt te zijn losgeslagen van de dagelijkse realiteit van de betreffende ondernemingen waarvan de aandelen op de beurs worden verhandeld.

De sociale leer van de katholieke Kerk heeft een uitgebalanceerde visie op het grote belang van de kapitaaleigenaren en financiers in het economisch bestel. Telkens wisten de opvolgende pausen duidelijk de grenzen van rechten en plichten aan te geven voor het steeds meer gedifferentieerde veld van de financiële sector. Na de grote financiële crisis in 2008 gaf paus Benedictus XVI in zijn encycliek *Caritas in veritate* de volgende aanwijzingen voor de financiële markten:

“Paus Johannes Paulus II constateerde dat een investering naast een economische ook altijd een morele betekenis heeft¹⁴ (...). Men moet vermijden dat financiële middelen gebruikt worden voor speculatie en dat men toegeeft aan de bekoring alleen winst op korte termijn te zoeken zonder te denken aan de duurzaamheid van de onderneming op lange termijn, het nut van de investering voor de reële economie, en de zorg voor passende en geschikte bevordering van economische initiatieven in ontwikkelingslanden. (...) Financiers moeten de waarachtig ethische grondslag van

12 In 2007 eiste hedgefonds TCI met iets meer van 1% van de aandelen dat het bestuur van ABNAMRO Bank over zou gaan tot opsplitsing van de bank in onderdelen omdat dit meer rendement zou opleveren voor de zittende aandeelhouders. TCI beheerde substantiële vermogens van institutionele beleggers. Uiteindelijk leidde dit tot het opbreken van ABNAMRO Bank en nadien tot grote problemen bij de overnemers.

13 www.fd.nl/ondernemen/1241243/galapagos-zoekt-bescherming-tegen-overname (bezocht op 25 februari 2018).

14 Noot 20 in *Caritas in veritate*, 40: Vgl. Paus Johannes Paulus II, *Encycliek Centesimus annus, Ter gelegenheid van de honderdste verjaardag van de encycliek Rerum novarum* (1 mei 1991), 36.

activiteiten herontdekken, om geen misbruik te maken van hoogontwikkelde instrumenten, die ertoe zouden kunnen dienen spaarders te bedriegen. Een redelijk voor-nemen, transparantie en het streven naar goede resultaten zijn verenigbaar en mogen nooit van elkaar worden losgemaakt. Als liefde verstandig is, kan ze ook de middelen vinden om te handelen overeenkomstig een vooruitziende en rechtvaardige economie, zoals veel ervaringen op het gebied van coöperatieve kredietverenigingen duidelijk aantonen. Zowel regulering van de financiële sector, waardoor zwakkere subjecten worden beschermd en schandelijke speculaties verhinderd, alsook pogingen om te komen tot nieuwe financieringsvormen, bestemd voor de bevordering van ontwik-kelingsprojecten, zijn positieve ervaringen die verdiept en bevorderd moeten worden en tegelijkertijd appelleren aan de eigen verantwoordelijkheid van de spaarder”¹⁵.

Doel van een onderneming: behalen van winst?

Een van de kernbegrippen van een onderneming is dat deze gericht is op het behalen van winst. De sociale leer van de RK Kerk is helder en consequent: het streven naar winst bij het drijven van een onderneming is een gezond uitgangspunt en behoort tot een van de pijlers van de vrije economie. Overigens is dit iets anders dan het streven naar winstmaximalisatie of het streven naar een voortdurende winstgroei.

Paus Benedictus in *Caritas in veritate* drukt het als volgt uit:

“Winst is nuttig als middel tot een doel dat zin verleent aan zowel de wijze van het verkrijgen als aan het gebruik ervan. Het exclusief gericht zijn op winst loopt, als die op onjuiste wijze wordt verkregen en het einddoel niet het algemeen welzijn is, het gevaar bezit te vernietigen en armoede teweeg te brengen”¹⁶.

Voor de beursgenoteerde ondernemingen geldt dat de netto winst na belasting ter beschikking staat van de aandeelhouders. De winst kan (deels) worden uitgekeerd in de vorm van een dividend of de winst kan (deels) in het bedrijf worden gehouden, bijvoorbeeld om (uitbreidings)investeringen te verrichten of schulden af te lossen. Verder heeft de winst een functie om de verschuldigde vennootschapsbelasting te bepalen en kan het een element zijn bij de bepaling van tantièmes en bonusregelingen voor het personeel.

Maar wat is winst, hoe komt de winstvaststelling tot stand? En hoe representatief is deze winst voor het belang van de ondernemingsactiviteiten, voor de samenleving?

Winst en winstbepaling

De winst is een financieel-cijfermatige uitkomst van het positieve verschil tussen opbrengsten en kosten over een bepaalde tijdsperiode gemeten. In de loop der tijd is het winstbegrip steeds verder uitgewerkt, verfijnd en gewijzigd door technische en economische ontwikkelingen. Voor de beursgenoteerde ondernemingen zijn de regels voor de winstbepaling vastgelegd in wet- en regelgeving¹⁷. En vervolgens moeten deze cijfers door registeraccountants worden gecontroleerd en goedgekeurd. Dit moet bijdragen aan het vertrouwen,

¹⁵ Benedictus XVI, *Caritas in veritate*, 40.

¹⁶ Benedictus XVI, *Caritas in veritate*, 21.

¹⁷ Boek 2, Titel 9 Burgerlijk Wetboek.

de zekerheid en de vergelijkbaarheid van de gepresenteerde winstcijfers van diverse bedrijven.

Ten eerste kan worden opgemerkt, dat er wereldwijd geen overeenstemming bestaat over de wijze waarop winst moet worden bepaald. Winstbepalingsregels zoals NL GAAP, US GAAP, Chinese GAAP of bijvoorbeeld IFRS kunnen leiden tot significante verschillen in de uitkomst.

Verder hebben de diverse boekhoudschandalen en -problemen van de afgelopen jaren ons doen beseffen dat een goedkeurende accountantsverklaring beperkingen kent. Daarbij is het ook de vraag tot op welk detailniveau zekerheid mag worden verwacht over het winstcijfer en het vermogen van een onderneming met personeelsaantallen van vaak boven 100.000, wereldwijd actief, bestaande uit een structuur van vaak 100-en vennootschappen en samenwerkingsverbanden met een omvangrijke hoeveelheid aan contracten en overeenkomsten.

Maar te meer dringt zich de vraag op: is het terecht om het functioneren van een onderneming hoofdzakelijk of nagenoeg geheel af te meten aan de hoogte van de winst? Het streven naar winst betekent dat de onderneming erop gericht zal zijn om de kosten zoveel mogelijk te beperken, af te wentelen op de maatschappij of elders in de productieketen en om de winsten zo hoog mogelijk te maken door de hoogst mogelijke prijs te vragen ongeacht of er sprake is van een dienst of product dat tot de primaire levensbehoeften dan wel tot de luxe goederen en -diensten behoort.

Bestaat er zoiets als een normbesef voor “overdadige of bovenmatige” winstcijfers, zouden te hoge winstcijfers niet eveneens of zelfs juist tot kritische beschouwingen over het functioneren van een onderneming moeten leiden? Wanneer is er nog sprake van een rechtvaardige winst als gebruik wordt gemaakt van nul-urencontracten, oproepkrachten of vijf-jaarcontracten in een mate waardoor de factor arbeid eigenlijk weer tot “koopwaar” dreigt te worden? Of waar een oneerlijke prijs wordt betaald voor de grond- en hulpstoffen of producten die we uit verre landen importeren?

De vraag is hoe uitdrukking kan worden gegeven aan het verschil in onderneming waar zuinig of juist onevenredig veel gebruik wordt gemaakt van maatschappelijke middelen (water, lucht, ruimte), waar sprake is van een relatief laag of een relatief hoog ziekteverzuim, veel vaste arbeidscontracten of juist relatief veel nul-urencontracten, veel of weinig arbeidsverloop, geen of veel mogelijkheden voor ontwikkeling en (om)scholing van de werknemers, beperkte of goede zorg voor gezonde arbeidsomstandigheden, wel of geen bewaking van redelijke werktijden, nakomende bedrijfslasten die op de gemeenschap worden afgewenteld (bijvoorbeeld opruimkosten van afval en milieuverontreiniging, of kantoorgebouwen, winkelpanden, fabriekslocaties die leeg achter worden gelaten omdat een verbouwing duurder is dan een nieuwbouw).

In *Laudato si'* geeft paus Franciscus over het principe van de winstmaximalisatie de volgende beschouwing:

“Het principe van de maximalisatie van de winst, die ernaar neigt zich van iedere andere overweging te isoleren, is een verdraaiing van het begrip economie: als de productie stijgt, is het van weinig belang dat er ten koste van de toekomstige hulpbronnen of de gezondheid van het milieu wordt geproduceerd; als het kappen

van een bos de productie vergroot, meet niemand bij deze berekening het verlies dat het in een woestijn veranderen van een gebied, de vernietiging van de biodiversiteit of het doen toenemen van de vervuiling inhoudt. Dit wil zeggen dat ondernemingen winsten maken door een uiterst gering gedeelte van de kosten te berekenen en te betalen. Men zou alleen een gedrag als ethisch mogen beschouwen wanneer 'de economische en maatschappelijke kosten die voortvloeiën uit het gebruik van de gemeenschappelijke hulpbronnen in het milieu, op transparante wijze worden erkend en volledig worden gedragen door hen die ervan profiteren, en niet door andere volken of toekomstige generaties' (Benedictus XVI, Caritas in veritate, 50)¹⁸.

Het belang van de onderneming

Het economische en maatschappelijke belang van ondernemingen in het voorzien van producten, diensten, arbeid en inkomen is evident.

Maar inmiddels krijgt de wereld van de op globale schaal opererende bedrijven en financiers trekken van een op zichzelf staand mechanisme, gebaseerd en voortgedreven door korte termijn gewin, marktwerking, streven naar winstgroei en winstmaximalisatie, afwentelen en ontlopen van kosten en verantwoordelijkheden, waar het menselijke individu en zelfs overheden geen grip meer op hebben.

Paus Johannes Paulus II beschrijft in *Centesimus annus* welk doel de ondernemingen zouden moeten dienen en welke rol de werknemers hierin zouden moeten krijgen.

“De Kerk biedt (...) als onmisbare ideële oriëntering haar sociale leer aan, die het positieve van de markt en van de onderneming erkent, maar tegelijk de noodzaak aangeeft dat zij gericht moeten zijn op het algemeen welzijn. (...) Het bedrijf mag niet alleen maar als een ‘vereniging van kapitalen’ gezien worden. Het is tegelijk een ‘vereniging van mensen’, waarvan op verschillende wijzen en met specifieke verantwoordelijkheden zowel diegenen deel uitmaken die het kapitaal verschaffen dat nodig is voor haar activiteit, als diegenen die eraan meewerken door hun arbeid. Om deze doelen te bereiken is nog een grote eendrachtige beweging van de arbeiders nodig, waarvan de doelstelling de bevrijding en de integrale verheffing van de mens is”¹⁹.

Dit brengt mij tot de prikkelende gedachte dat het huidige winstbegrip met alle beperkingen en uitwassen die het met zich mee heeft gebracht, inmiddels over zijn houdbaarheidsdatum is en dat we misschien de uitdaging aan moeten gaan een andere meeteenheid te ontwikkelen voor de output van een onderneming. Een meeteenheid waarbij recht wordt gedaan aan het belang van de onderneming voor de menselijke arbeid, voor de rechtvaardigheid en solidariteit met de medemens als arbeider, eigenaar van grondstoffen, rechthebbende op gezonde levensomstandigheden en vooral als medemens die rechtvaardigheid en liefde toekomt.

Uiteraard zijn er vele bezwaren, nadelen, moeilijkheden en zelfs gevaren te duiden voor elke nieuwe meeteenheid. Maar zijn dat terechte argumenten,

¹⁸ Franciscus, *Laudato si'*, 195.

¹⁹ H Johannes Paulus II, *Centesimus Annus*, n. 43

want gelden die niet ook voor het huidige winstbegrip? Is het niet de moeite meer dan waard een serieuze poging te ondernemen en een inhoudelijke discussie erover aan te gaan? Want is het niet de tijd van de “big data”, van de automatisering, de economische modellen, van de algoritmen? Hebben we niet een hoge graad in kennis en wetenschappelijk onderwijs bereikt met vele specialisten die ieder vanuit hun eigen kennis en denkwereld een bijdrage aan de discussie en de ontwikkeling zouden kunnen leveren? Zal het gemakkelijk zijn? Nee, maar dat kan ook niet gezegd worden van het huidige beursstelsel en het winstbepalingsstelsel zoals we dat nu kennen. Zal het zonder discussie, onzekerheden en gebreken gaan? Nee, echter het huidige systeem heeft ook zijn discussiepunten en gebreken. Is het onmogelijk? Evenzo nee! Is het de moeite waard? Ja! Kan de zoektocht naar een integrale meeteenheid falen? Nee, niet als we het werkelijk zien en ervaren als een zoektocht om een economie te ontwikkelen gebaseerd en gericht op rechtvaardigheid en liefde en het algemeen welzijn.

De rol van de RK Kerk

De RK Kerk heeft in de economische geschiedenis een cruciale rol gespeeld door de tekenen des tijd te benoemen en oplossingsrichtingen te duiden voor toekomstige maatschappelijk-economische uitdagingen en vraagstukken gebaseerd op de transcendente waarheid van het menselijk bestaan.

In elke encycliciek worden prachtige beschouwingen gewijd aan de kracht, de essentie en het belang maar ook het gevaar en de beperkingen van de economie. Elk in de eigen tijd, zijn deze beschouwingen indrukwekkend in hun analyse en in hun moreel-richtinggevende karakter voor de toekomst. Terugkijkend kan met ontzag worden geconstateerd hoe feilloos de opeenvolgende pausen op dat moment de tekenen van de tijd wisten te duiden en treffende oplossingsrichtingen voor de toekomst te formuleren

Daarmee is de doctrine van de sociale leer een van de grote schatten van de RK Kerk die ons niet is gegeven om (intern) te bestuderen maar om actief uit te dragen, onder de aandacht te brengen en tot verdere ontwikkeling en ontplooiing te laten komen in het economische verkeer.

De RK Kerk dient met niet-aflatende energie en inzet aandacht te vragen voor dit indrukwekkende werk, ook om de reden die paus Benedictus XVI in *Caritas in veritate* met ons heeft gedeeld: “*De sociale leer van de Kerk is geloofsverkundiging en getuigenis van het geloof. Zij is instrument en onmisbare plaats voor geloofsopvoeding*”²⁰.

En daarnaast is het ook aan de RK Kerk om een voorbeeldfunctie te vervullen, want naast “moreel kompas” neemt zij ook deel aan het economische speelveld: zij is werkgever, fondsenwerver ter financiering van haar organisatie én van het diaconaat, eigenaar van vastgoed en gronden (zoals prachtige pastorietuinen en oude begraafplaatsen), spaarder, belegger en consument. Daarbij ziet de RK Kerk zich gesteld voor de vraag welk gewicht wordt toegekend aan het financi-

20 Benedictus XVI *Caritas in veritate*, 15.

ele aspect bij de besluitvorming over haar zending en missie, welke prioriteiten worden gesteld bij het maken van keuzes en hoe transparant hierover te communiceren.

En voor ieder van ons geldt: in hoeverre is het “Zoek eerst het Koninkrijk God en zijn gerechtigheid: dan zal alles u erbij gegeven worden”²¹ in ons doen en laten in het economische verkeer herkenbaar?

Graag sluit ik af met de volgende tekst van paus Paulus VI in *Populorum progressio*:

“God heeft de aarde met alles wat ze bevat, bestemd voor het gebruik van alle mensen en volken, zodat de goederen van de schepping op billijke wijze ten goede komen aan allen volgens de regels van de rechtvaardigheid, verbonden met de liefde’ (*Gaudium et spes*, over de Kerk in de wereld van onze tijd, 69). Alle andere rechten, van welke aard ook, met inbegrip van het recht van eigendom en vrije handel, zijn ondergeschikt aan deze wet. Ze mogen dus de verwezenlijking ervan niet belemmeren, maar moeten deze veeleer vergemakkelijken, en het is een ernstige en dringende sociale plicht die rechten weer terug te brengen tot hun oorspronkelijke doelstelling”²².

Truus Verheijen heeft fiscale economie gestudeerd aan de Katholieke Hogeschool Tilburg en is in haar werkzame leven belastingadviseur geweest, waarvan de laatste 17 jaren als lid van de maatschap KPMG Meijburg & Co.

21 Mt. 6, 33.

22 Paulus VI, *Populorum progressio*, 22.